

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
MEDICINSKI FAKULTET**

Ana Buterin

**Narcistični poremećaj ličnosti –
prednost ili nedostatak u napredovanju na
društvenoj ljestvici?**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2014.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
MEDICINSKI FAKULTET

Ana Buterin

**Narcistični poremećaj ličnosti –
prednost ili nedostatak u napredovanju na
društvenoj ljestvici?**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2014.

Ovaj diplomski rad izrađen je u Katedri za psihijatriju i psihološku medicinu KBC Zagreb pod vodstvom doc. dr. sc. Darka Marčinka i predan je na ocjenu u akademskoj godini 2013./2014.

SADRŽAJ

1.	SAŽETAK	
2.	SUMMARY	
3.	UVOD	1
4.	POREMEĆAJ LIČNOSTI.....	2
4.1	Poremećaji ličnosti u DSM-5	3
5.	NARCISTIČNI POREMEĆAJ LIČNOSTI	3
5.1	Klasifikacija.....	7
5.2	Epidemiologija	8
5.3	Vrste narcizma.....	10
5.3.1	Zdravi i patološki narcizam	10
5.4	Tipovi narcizma.....	12
5.4.1	Maligni narcizam.....	13
5.4.2	Antisocijalni tip narcizma.....	14
5.4.3	Depresivni tip narcizma.....	15
5.4.4	Opsesivno-kompulzivni tip narcizma.....	15
5.5	Psihoterapija narcističnih bolesnika	16
6.	KULTURA I NARCIZAM	18
6.1	Narcis u svakodnevnom životu	20
6.2	Hubrisov sindrom	20
7.	NARCIZAM KAO PREDNOST	23
8.	NARCIZAM KAO NEDOSTATAK	26
9.	ZAKLJUČAK	29
10.	ZAHVALE	31
11.	LITERATURA.....	32
12.	ŽIVOTOPIS	36

1. SAŽETAK

Narcistični poremećaj ličnosti – prednost ili nedostatak u napredovanju na društvenoj ljestvici?

Ana Buterin

Narcistični poremećaj ličnosti jest trajan obrazac ponašanja kojeg karakteriziraju snažan osjećaj grandioznosti, potreba za divljenjem, misli o neograničenoj moći i uspjehu, arogantnost te nedostatak empatije. Iako je ovaj poremećaj definiran kroz mnogobrojne oblike, podjela na zdravi i patološki narcizam značajna je utoliko što pojašnjava kako je zdravi narcizam u nekoj mjeri poželjan u svrhu ostvarenja zdravih ambicija i ciljeva u životu. U umjerenoj količini prisutan je kod svakoga od nas te nam je potreban da bismo uspješno prošli kroz proces samoostvarenja. Patološki oblik također može dovesti do socijalnog uspjeha, ali takva osoba je obično u nemogućnosti ostvarenja zdravih interpersonalnih odnosa te je vrlo često u neskladu s okolinom. Narcistični poremećaj ličnosti kao kompleksan problem možemo u određenim slučajevima smatrati prednošću ukoliko su velike ambicije, marljivost i istaknuto samopouzdanje rezultirali zamjetnim napredovanjem na društvenoj ljestvici. Često takve osobe postaju visokopozicionirane i prihvaćene u društvenim krugovima. Unatoč prednostima koje se kod ovog poremećaja mogu zamijetiti, nedostaci se zrcale kao izrazita otuđenost od okoline, nemogućnost uspostavljanja zdravih i trajnih odnosa. Narcisi su emocionalno nedostupni, u nemogućnosti ostvarenja stabilnih ljubavnih odnosa. U slučaju jače izražene patologije, problemi mogu postojati i na razini socijalno prihvaćenih normi, morala i zakona tako da šteta može zahvatiti šire okvire društva.

Ključne riječi: narcistični poremećaj, zdravi, patološki, prednost, nedostatak

2. SUMMARY

Narcissistic personality disorder – advantage or disadvantage in advancing on the social ladder?

Ana Buterin

Narcissistic personality disorder is the enduring pattern of behaviour which is characterized by a pervasive pattern of grandiosity, need for admiration, preoccupation with fantasies of unlimited success and power, arrogance and lack of empathy. Although this disorder is defined by numerous of forms, classification on healthy and pathological narcissism is significant in so far as it clarifies that it is healthy narcissism to some extent desirable in order to achieve healthy ambitions and goals in life. In moderation is present in each of us and necessary to successfully gone through the process of self realization. Pathological narcissism can also lead to social success but person is usually unable to achieve healthy interpersonal relationships and is often in disharmony with the environment. Narcissistic personality disorder as a complex problem can in certain cases be considered as an advantage if big ambitions, diligence and outstanding confidence resulted in a marked progression on the social ladder. Often such people are becoming high-ranking and accepted in social circles. Despite the advantages that through this disorder can sometimes present, shortcomings are reflected as distinct detachment from the environment, the impossibility of establishing a healthy and lasting relationships. Narcissists are emotionally unavailable, unable to achieve stable love relationships. In case of more conspicuous pathology, problems may exist at the level of socially accepted norms, moral and law so the damage can affect the broader framework of society.

Key words: narcissistic disorder, healthy, pathological, advantage, disadvantage

3. UVOD

„Naša ovisnost čini od nas robove, osobito ako je to ovisnost o našem samopouzdanju“

– Friezt Perls

Naša osobnost. Taj nedostižni, labavo povezani lanac reakcija na promjenjivu okolinu. Kao i naš um, teško ju je definirati. Ipak, znamo da imamo osobnost. Mi je osjećamo, doživljavamo. Ponekad nas potiče da činimo određene stvari, ponekad nas sprječava u tom naumu. Može biti fleksibilna ili kruta, benigna ili maligna, otvorena ili zatvorena. Njezina moć leži u njenoj labavosti, mogućnostima kombiniranja i rekombiniranja, promjenama na stotine nepredvidivih načina. Upravo te promjene pružaju nam osjećaj vlastitog identiteta. Zapravo, kad je osobnost kruta do te mjere da se ne može mijenjati u skladu s izvanjskim promjenama, možemo reći da je poremećena. Poremećaj ličnosti je krajnje pogrešna osobna identifikacija. Takva osoba nije u stanju ni voljeti, ni živjeti. Osoba poremećene ličnosti ne uočava razliku između sebe i svojih navika. Ta osoba jest ta navika te samo rijetko i uz puno napora, iste navike može promijeniti. I zato, dugoročno gledajući, takva je osoba nesposobna za život jer je život borba prema naprijed, težnja prema nečemu. Drugim riječima, život je promjena. Oni koji se ne mijenjaju, zapravo ne žive (Vaknin 2007).

Priča o samodostatnosti, šarmu, ljepoti, opčinjenosti samim sobom seže u daleku prošlost. Takvi primjeri ogledaju se od grčke mitologije, preko književno-umjetničke pa sve do stručne literature u kojoj se i sa znanstvenog aspekta opisuju narcistične karakteristike ljudske ličnosti. Legenda o Narcisu kroz svoje mnogobrojne inačice zapravo jako dobro oslikava sve ono što danas klasificiramo u poremećaj ličnosti kao stalno prisutan obrazac, a odlikuje se grandioznošću, potrebom za neprestanim divljenjem i nedostatkom empatije (DSM-IV-TR 2000).

Svi smo se barem jednom u životu susreli s osobama koje sebe predstavljaju superiornima, ljudima s nepovredivom arogancijom. Pretjerano zaokupljeni sobom, gube se u samostalno stvorenim fantazijama o božanskoj snazi, beskonačnom bogatstvu, iznadprosječnoj inteligenciji. Sebe smatraju boljim od drugih, dok na druge gledaju s prijezirom ne samo zato što su ostali za njih inferiorni, nego ako ništa drugo, onda prosječni. Oni su samoprovane sjajne zvijezde i od nas se očekuje da ih gledamo i da im se divimo.

Upravo ovakve individue klasično ocrtavaju ono što se u literaturi definira kao narcistični poremećaj ličnosti (Millon 2000).

4. POREMEĆAJ LIČNOSTI

Poremećaj ličnosti je dugotrajni model unutrašnjeg doživljavanja i ponašanja koji izrazito odstupa od očekivanog s obzirom na kulturalnu pripadnost osobe, sveprisutan je i nefleksibilan, ima početak u adolescenciji ili ranoj odrasloj dobi, stabilan je tijekom vremena te dovodi do smetnji ili oštećenja, a sam poremećaj nije bolje objašnjen nekim drugim mentalnim ili medicinskim stanjem te uporabom lijekova ili drugih tvari (DSM-IV-TR 2000).

Očituje se smetnjama u svakodnevnom funkcioniranju u četiri kategorije:

- Kognitivna (npr. način percepcije sebe, drugih i događaja)
- Afektivna (raspon, intenzitet, labilnost i prikladnost emotivnog odgovora)
- Međuljudski odnosi
- Kontrola impulsa

Poremećaji ličnosti dijele se u tri skupine na temelju opisnih sličnosti:

- Paranoidni, shizoidni, shizotipni poremećaj ličnosti
- Antisocijalni, histrionski, granični, narcistični poremećaj ličnosti
- Izbjegavajući, ovisni i opsesivno-kompulzivni poremećaj ličnosti

Osobe koje pripadaju skupini A često se smatra čudnima ili ekscentričnima i njihova prevalencija iznosi 5.7%. Prevalencija osoba iz skupine B iznosi oko 1.5% te se doživljavaju kao dramatične, emocionalne i hirovite dok su osobe iz skupine C zastupljene sa 6% i doživljavaju se kao anksiozni i ustrašeni (DSM-5 2013).

Osobine ličnosti su trajne karakteristike doživljavanja i razmišljanja o okolini i sebi te se očituju u širokom društvenom i osobnom kontekstu. Samo kada su te osobine neprilagođene i neprikladne i kada dovode do smetnji ili oštećenja, tada predstavljaju poremećaj ličnosti. Po svojoj definiciji, poremećaj ličnosti je trajan način razmišljanja, osjećanja i ponašanja koji je relativno stabilan tijekom vremena. Neki tipovi poremećaja ličnosti (antisocijalni i granični poremećaji) imaju tendenciju da postanu manje vidljivi ili

popuštaju s godinama dok to manje vrijedi za ostale tipove (opsesivno-kompulzivni, shizotipni poremećaj).

4.1 Poremećaji ličnosti u DSM-5

Poremećaji ličnosti u DSM-5, opisuju se u sekciji II (dosadašnji model) i u sekciji III (alternativni DSM-5 model za poremećaje ličnosti). Uključivanje oba modela odražava podijeljene stavove američkih psihijatara koji su stvarali novi DSM, u smislu da se s jedne strane nastavlja kontinuitet DSM-IV koji se koristi u kliničkoj praksi, ali i da se uvede novi pristup, više dimenzijski. Jedan od glavnih problema procjene poremećaja ličnosti u DSM-IV je taj da kada bolesnik zadovolji kriterije za neki specifični poremećaj ličnosti, obično zadovoljava kriterije i za druge oblike poremećaja ličnosti, tako da je postavljanje dijagnoze nedovoljno specifično. U alternativnom pristupu dijagnozi poremećaja ličnosti u DSM-5, naglasak je na procjeni oštećenja funkcioniranja ličnosti i patološkim crtama ličnosti. Dijagnoza specifičnog poremećaja ličnosti u alternativnom modelu za DSM-5, izvedena je iz modela koji uključuje antisocijalni, izbjegavajući, granični, narcistični, opsesivno-kompulzivni i shizotipni poremećaj ličnosti. Alternativni pristup dijagnozi poremećaja ličnosti u DSM-5 je zamišljen kao temeljna baza, a s ciljem daljnjeg razvoja vezano uz rastuća istraživanja iz ovog područja (Marčinko 2014).

5. NARCISTIČNI POREMEĆAJ LIČNOSTI

Pojam „narcizam“ može se upotrebljavati na više različitih načina. U laičkom smislu on je gotovo istoznačan s usmjerenošću na sebe ili preokupiranošću sobom i njime se prikladno opisuju oni koji često izgovaraju zamjenicu „ja“, oni čiji razgovor poprima oblik koji je jedna dugogodišnja supruga kroničnog narcisa nazvala „Radio Ja“ (Holmes 2003).

Povijesno gledano, idejom narcizma služili su se i autori prije Freuda te su ga prvi upotrijebili Havelock Ellis (1898.) i Paul Nacke (1899.). Ellis ga je uporabio za opis psihičkog stava koji upućuje divljenje samom sebi zbog čega ga je povezao s imenom Narcisa, likom iz poznatoga starogrčkog mita. Nacke je naziv narcizam upotrijebio za opis spolne perversije u

kojoj se osoba ponaša prema vlastitu tijelu kao da je ono tijelo spolnog objekta. U tom ga je smislu najprije rabio i Freud. Međutim, otada nadalje, Freud i neki drugi psihoanalitičari utvrdili su da se individualne oznake narcističnog stava mogu naći i u osoba koje trpe od drugih poremećaja (Marčinko & Rudan 2013).

Psihoanalitička poimanja narcizma svstavaju ga u tri kategorije: libidni narcizam, destruktivni narcizam i zdravi narcizam. Sigmund Freud smatrao je „primarni narcizam“ normalnim razvojnim stupnjem u kojemu dijete blaženo misli samo o sebi. Taj stupanj prethodi objektnim odnosima, sposobnosti da uspostavimo odnos s drugima, „investiramo libido“ u njih. Freud je vjerovao da su ljudi koji pate od paranoje i shizofrenije, a u nekoj mjeri i od hipohondrijskih bolesti, u stanju nekim gubitkom prouzročene regresije na „sekundarni“ narcistički stupanj u kojemu je „libido“ (ovdje shvaćen kao svojevrsan psihički fluid) povučen iz vanjskog svijeta i reinvestiran u njih same i njihovo vlastito tijelo. Ronald Britton naziva to stanje psihičkog povlačenja u sebe „libidnim narcizmom“. Suprotno tome, Karl Abraham, a poslije i kleinovska škola (posebice Herbert Rosenfeld i Otto Kernberg), ističu destruktivne aspekte narcizma, kada narcis patološki zavidi, mrzi i aktivno želi uništiti objekt, naime drugoga. Herbert Rosenfeld služi se jakom metaforom „mafije“ koja je preuzela um i okrutno ne dopušta nikakav vanjski odnos. Taj trijumfalni „debelokožni“ narcizam suprotstavljen je libidnom „mimozastom“ narcizmu, koji je više obrambene nego destruktivne naravi (Holmes 2003).

Treći psihoanalitički pristup narcizmu povezuje se sa školom psihologije sebstva Heinza Kohuta. Kohut je smatrao da narcizam, tj. ljubav prema sebi i objektna ljubav ne tvore kontinuum, nego su to dva odvojena razvojna smjera koji traju cijeli život, sa svojim posebnim obilježjima i patologijom. Istaknuo je zdrav aspekt narcizma i tvrdio je da roditeljsko obožavanje djece, dječja uzbuđenost sobom i svijetom, te „normalne“ nade, težnje, ambicije i ideali pripadaju sferi pozitivnog narcizma. Prema tom modelu, kako razvoj napreduje, narcizam se ne zamjenjuje objektnom ljubavlju nego se ublažava postupnim gubljenjem iluzija, tako da i u zrelosti narcizam leži u osnovi samopoštovanja i realističnih ciljeva. „Sekundarni narcizam“ i nesposobnost napredovanja na putu umjerene ljubavi prema sebi potječu od „narcističkih rana“, koje često nastaju roditeljskim zanemarivanjem ili zlostavljanjem. Pritom, budući da im nedostaje vanjsko vrednovanje njihova narcizma („Mi te ne smatramo vrijednim ljubavi“), pojedinci se vraćaju na stupanj ljubavi prema sebi, kako bi očuvali barem malo nade i motivacije. Mnoga od tih psihoanalitičkih poimanja obilježje su psihijatrijskog shvaćanja narcizma u Kernbergovu pojmu „narcističkog poremećaja ličnosti“,

u kojemu je pacijent usmjeren prema sebi i zahtjevan, precjenjuje svoje sposobnosti i svoju posebnost, zavidan je, iskorištava druge i zanemaruje tuđe osjećaje dok ispod toga bombastičnog isticanja vlastite važnosti pacijent je često duboko deprimiran i trpi od jakog osjećaja praznine (Holmes 2013). Kernberg za razliku od Kohuta ističe patološku prirodu internaliziranih objektnih odnosa ovih pacijenata, bez obzira na njihovo često površno prilagođeno ponašanje. Takvi pacijenti doživljavaju zapanjujuće jaku zavist prema ljudima koje vide kao da posjeduju nešto što njima samima nedostaje (što se ne mora odnositi samo na konkretne, materijalne posjede nego na neopipljive vrijednosti kao npr. zdravlje, talent, ljepota i dr.) ili koji jednostavno izgledaju kao da uživaju u svojim životima. Također je istaknuo omalovažavanje, onipotentnu kontrolu i narcistično povlačenje kao glavno obilježje njihova emocionalnog života. Osobe s narcističnom ličnosti pokazuju i druge tipične oznake kao što su pretjerana usmjerenost na samoga sebe, velika potreba da ih drugi vole i da im se dive i čudna kontradikcija između njihova jako nadutog koncepta o njima samima i neobično jake potrebe za dobivanjem priznanja od drugih. Njihov je emocionalni život površan. Doživljavaju malo empatije za osjećaje drugih, izvlače malo užitaka iz života, osim onih koji proizlaze iz priznanja koje dobivaju od drugih ili od vlastitih grandioznih fantazija. Često osjećaju nemir i dosadu nakon što vanjski sjaj izblijedi, a ne uspiju pronaći nikakav novi izvor koji bi hranio njihovo samopoštovanje. Skloni su idealizaciji onih ljudi od kojih očekuju zadovoljenje svojih narcističnih potreba, a omalovažavaju i često se s prijezirom odnose prema onima od kojih ne očekuju takav dobitak (obično njihovi raniji idoli). Međutim, njihovo bahato grandiozno i kontrolirajuće ponašanje zapravo je obrana protiv paranoidnih oznaka koje su vezane uz projicirani bijes, koji je središnji problem njihove psihopatologije. Jedno od značajnih neslaganja između Kohutove i Kernbergove teorije patološkog narcizma odnosi se na shvaćanje porijekla grandioznog *selfa*. Kernberg naglašava da se strukturne karakteristike narcističnih ličnosti ne mogu razumijeti jednostavno u smislu fiksacije na ranoj razvojnoj razini ili nedostatkom razvoja određenih intrapsihičkih struktura kao što to navodi Kohut. One su posljedica razvoja patološke (u suprotnosti prema normalnim) diferencijacije i integracije ego i superego struktura, proizašle iz patoloških objektnih reprezentacija (Marčinko & Rudan 2013).

Pri razmatranju narcističnog poremećaja ličnosti važno je ne izostaviti socijalni i povijesni kontekst. Čini se kako se nakon Drugog svjetskog rata struktura psihijatrijske populacije na određeni način promijenila. Umjesto dotadašnjih pacijenata čije su se teškoće uglavnom odnosile na opsesije i kompulzije kao odraz strogog i kažnjavajućeg superega, sve

su češće bilježeni pacijenti s oslabljenim doživljajem sebe, upitnim moralnim kodeksom i vrijednostima, koji su prozvani narcističnima. Mnogi teoretičari smatraju da je ta Zapadna kultura s karakteristikama samoprobijka, individualizma i kompetitivnosti, posebno plodno tlo za ovaj poremećaj. Konkretnije, izdvojili su okupiranost masovnih medija stilom života slavnih i bogatih, socijalno odobravanje otvorenog pokazivanja vlastitog statusa, moći i postignuća umjesto skromnosti, a posebnu su kritiku usmjerili na menadžerski stil ličnosti koji upravlja dojmovima te slabljenje moći institucija koje naglašavaju kolektivizam spram izoliranog individualizma (Čuržik & Jakšić 2012).

Važno je vidjeti narcisoidno stanje kao odgovor na bol i patnju u međudjelovanju sa stvarnim svijetom. Svakome je potrebna interakcija i kontakt s drugima kako bi mogao steći zdravu predodžbu o sebi. Spoznaja samoga sebe dolazi samo kroz kontakte s okolinom, stoga ne možemo niti poznavati sebe izvan konteksta zajednice. Ukoliko potječemo iz okruženja unutar kojeg smo tijekom ranog djetinjstva bili cijenjeni kao individue, razvit ćemo zdravu, razumnu sliku o sebi još u ranom procesu našeg razvoja. Nasuprot tome, ako stalno primamo negativne poruke o samome sebi, tada će i naša vlastita slika toga tko smo, biti jednako tako loša. Upravo to rezultira osjećajima deficita te unutarnje praznine koji se kompenziraju izgradnjom vlastite slike o sebi. Zato su narcisi izrazito samosvjesni te okrenuti sami sebi. Svaka interakcija sa svijetom oko sebe zapravo je pokušaj stvaranja i promjene slike o sebi. Tu sliku narcis tada stvara na štetu drugih (Fellows 2008).

5.1 Klasifikacija

Prema DSM-IV klasifikaciji narcistični poremećaj ličnosti pripada u skupinu B poremećaja ličnosti. Dijagnostički kriteriji narcističnog poremećaja ličnosti definiraju taj poremećaj kada su zadovoljeni slijedeći kriteriji (najmanje pet):

- Grandiozni osjećaj vlastite važnosti
- Zaokupljenost fantazijama o neograničenu uspjehu, moći, ljepoti ili idealnoj ljubavi
- Vjerovanje u vlastitu posebnost koju mogu razumjeti samo drugi posebni ljudi ili oni visokoga statusa te se samo s takvima valja povezivati i družiti
- Potreba za pretjeranim divljenjem
- Polaganje prava i nerazumna očekivanja da se prema njemu treba posebno postupati te da bi se drugi automatski trebali podrediti njegovim željama i očekivanjima
- Sklonost iskorištavanju drugih u međuljudskim odnosima radi postizanja vlastitih ciljeva
- Nedostatak empatije i nesposobnost prepoznavanja tuđih potreba i emocija i poistovjećivanja s njima
- Zavist ili uvjerenje da drugi zavide njemu
- Arogantno i umišljeno ponašanje i stajališta

Unutar ove klasifikacije vidljivo je kako se velika važnost pridaje kriteriju grandioznosti i znakovima očitog narcizma dok se iza toga najčešće nalazi takozvani skriveni, hipersenzitivni narcis koji se očituje sklonošću izbjegavanja međuljudskih odnosa zbog osjetljivosti na odbijanje i kritike (Pies 2011).

Narcizam je mnogo složeniji entitet negoli je prikazan u kriterijima po DSM-IV klasifikaciji te osim očigledne grandioznosti, narcisoidni pacijent doživljava iskustva boli, ranjivosti, nedoraslosti i bijesa. Osim toga, identificirana su tri podtipa narcističnog poremećaja, a to su grandiozni (maligni), fragilni i normalni (funkcionalni) tip (Russ et al. 2008).

Pacijenti sa narcističnim poremećajem ličnosti ponekad početno pokazuju neke od najčešće skrivenih karakteristika, dok je i dalje većina onih obično otvorenih karakteristika ostala skrivena u prvih nekoliko intervjuu. Terapeutova svijest o proturječju prave prirode

takvih osoba, potiče daljnje upite te otklanja mogućnost pogrešne dijagnoze (Akhtar & Anderson Thompson 1982).

5.2 Epidemiologija

Narcističke osobine ličnosti mogu biti osobito česte u adolescenata, ali nije nužno da će takvi pojedinci kasnije razviti poremećaj ličnosti. Između 2 i 16% bolničkih pacijenata, to jest između 0.5 i 1% ljudi u općoj populaciji ima dijagnozu narcističnog poremećaja ličnosti. Većina su narcisa muškarci, 50-75% od ukupnog broja (DSM-IV-TR 2000).

Kulturalne promjene koje su se dogodile posljednjih godina dovele su do porasta individualističkih riječi i fraza u tekstovima pjesama, televizijskim emisijama i književnim djelima („jedinstven“, „sve o meni“, „ja sam najbolji“, „poseban“), te su u konačnici brojna istraživanja zabilježila generacijske razlike u osobinama ličnosti, sustavu vrijednosti i stavovima sa zamjetnim povećanjem osobina kao što su narcizam, dominantnost i izraženo samopouzdanje. Ako govorimo o književnim djelima, jezik korišten u takvim djelima može odražavati kulturalne promjene na najmanje tri načina. Prvo, uporaba određenog načina pisanja odražava stavove samog autora tog djela, pokazujući promjene u vrijednostima i stavovima utjecajnijeg dijela stanovništva. Drugo, knjige mogu zrcaliti tržišnu procjenu onoga što ljudi žele čitati, uzimajući u obzir sklonosti i želje samih čitatelja. Treće, uporaba jezika u knjigama može biti odraz jezika sredine u kojoj ljudi žive (Twenge et al. 2012).

Važno je razlikovati narcizam od modernog individualizma. Dok individualizam opisujemo kao „ekonomski *self*“, narcizam je više opisan kao „psihološki *self*“. Individualizam se uglavnom odnosi na potragu za bogatstvom i materijalnom udobnosti, dok se narcizam veže uz potragu za identitetom i osobnim blagostanjem. „Moderni *self*“ ima malo smisla za povijesne veze. Povijest nema smisla, ona sama po sebi samo postoji negdje a mi više ne osjećamo duboku povezanost sa našim precima. Naš osjećaj sudjelovanja u toj velikoj priči, zapravo je ispario i to je prirodni rezultat narcizma. Ako izgubimo dodir sa vanjskim svijetom i prosuđujemo stvarnost samo kroz ono što utječe na *self*, samo sadašnjost može smisleno postojati. To ostavlja povijest kao nešto „nestvarno“ i tu se javlja začarani krug. Što više gubimo osjećaj povezanosti s poviješću, više postajemo zaključani unutar narcistične perspektive (Fellows 2008).

Određene studije koje su provedene na ovu temu dovele su do porasta zabrinutosti zbog epidemije narcizma među današnjom generacijom studenata te je čak neke autore navelo na razmišljanje kako je „pokret izrazito visokog samopouzdanja stvorio vojsku malenih narcisa“. Danas zapravo postoje brojne kontroverze oko ovakvih stavova i navedenih zaključaka u znanstvenoj literaturi te se još uvijek postavlja pitanje o relevantnosti tih uzoraka koji su korišteni pri istraživanjima a na temelju kojih nije posve moguće donositi zaključke o trendovima u općoj populaciji (Donnellan et al. 2009).

Ipak sudeći po sadašnjoj kulturi, postoje određene naznake ovisnosti o samopouzdanju i „pokretu“ naglašenog isticanja samopouzdanja, a početak istoga možemo zamijetiti već u ranijoj životnoj dobi. U automobilima, djeca sjede u sjedalima s ispisanim porukama kao što su: „Ja sam poseban“, dok u školama djeca gledaju u transparente poput: „Gledate u jednu od najposebnijih osoba na svijetu“. U sportu, sva djeca žele „osvojiti“ trofeje bez obzira na stvarne rezultate, jer svi su oni „pobjednici“. Ovaj trend u kojem je veliki naglasak stavljen na orijentiranost i usmjerenost k samome sebi, nije ograničen samo na mlađu populaciju, uvelike se širi i na starije dobne skupine. Oglašivači nam redovito govore kako „trebamo“, „zaslužujemo“, daju nam „pravo“ na njihove proizvode što i pokazuje jedna od najpoznatijih reklamnih slogana „Jer ja to zaslužujem“. Ukratko, popularna kultura nam pruža mnoge načine za jačanje našeg samopouzdanja (Bushman et al. 2012).

5.3 Vrste narcizma

5.3.1 Zdravi i patološki narcizam

Već u samim počecima psihoanalize spominje se narcizam u formi zdravog, ali i njegov patološki oblik. Prema Kohutu, narcizam se može promatrati kao razvojni stadij. Djetetu u njegovom narcističnom stadiju psihološkog razvoja potrebe nisu bile zadovoljene na odgovarajući način. Često se događa da narcis provede ostatak života u svojevrsnoj nostalgiji za vremenom kad su on i majka bili jedno i živjeli u savršenu simbiotskom blaženstvu (Lachkar 2008).

Jedna od temeljnih psihoanalitičkih podjela narcizma jest dualna podjela na zdravi i patološki. Zdravi narcizam je zrela, uravnotežena ljubav prema sebi u kombinaciji sa stabilnim osjećajem vlastite vrijednosti i samopoštovanjem. Podrazumijeva poznavanje osobnih granica te realnih procjena vlastitih postignuća, ograničenja i osobina. Patološki narcizam nije, kako se to često krivo navodi, „previše“ zdravog narcizma, odnosno previše samopouzdanja, već uključuje oslabljena, disfunkcionalna i nezrela poimanja samoga sebe (Vaknin 2007).

Neki autori smatraju temeljnim tri tipa: grandiozni, fragilni (vulnerabilni) i zdravi narcizam. Dva su tipa narcizma uvriježena u psihoterapijskoj praksi:

- Grandiozni (otvoreni) narcizam. Odlikuju ga bahatost, samodopadnost, manifestno iskorištavanje drugih ljudi za svoje potrebe, nedostatak empatije za potrebe drugih ljudi. Površno gledano, pokazuju grandioznost glede samopouzdanja, a u biti je riječ o kompenzaciji bazično loše slike o sebi. Prisutna je zavist prema dobrom u drugih ljudi.
- Vulnerabilni (prikriveni, fragilni) narcizam. Odlikuju ga hiperosjetljivost, često uživljavanje u ulogu žrtve, sklonost sramu. Izvana djeluju kao osobe krhkog samopouzdanja, često se koriste izbjegavajućim ponašanjima zbog nemogućnosti suočavanja s drugim ljudima.

Grandiozni narcizam lakše je prepoznati od vulnerabilnog narcizma. Mogući su prijelazi iz grandioznog u vulnerabilni tip narcizma u iste osobe, što je bitno prepoznati u psihoterapijskom radu s takvim pacijentima (Marčinko & Rudan 2013).

Psihodinamskim modelom narcizma dominiraju dva različita gledišta, škola *self*-psihologije čiji je glavni predstavnik Heinz Kohut i teorija objektnih odnosa koju zastupa Otto Kernberg. Prema Kohutu, narcizam je komponenta psihe svakog čovjeka. Svi se rađamo s narcizmom, ali tijekom našeg razvoja on se mijenja i sazrijeva zajedno s nama, pretvarajući se iz infantilnog narcizma u zdravi narcizam odrasle osobe. Ako se ovaj proces poremeti, nastaje narcistični poremećaj. Suprotno ovome mišljenju, Kernbergovo je stajalište da poremećaj nije nastao kao posljedica prekida normalnog razvoja narcizma, već je to fiksacija nastala u jednom od razvojnih perioda djetetova života. Dakle, prema Kernbergu je to trenutak diferencijacije vlastitog *selfa* od drugih. Kernbergu je narcizam rezultat patološke organizacije *selfa* (doživljaja sebe), idealnog *selfa* (idealizirane verzije sebe) i idealnog objekta (idealizirane slike druge osobe, najčešće majke). Sve se to sjedinjuje u jedan grandiozni *self* koji je isključivo patološki fenomen. Kohut nadalje smatra kako tijekom normalnog razvoja djeteta idealizira roditelja i u skladu s tim pronalazi samopouzdanje koje je na taj način samo stvorilo. S vremenom takav stvoreni, grandiozni *self* postaje sve realniji i u skladu s majčinim odgovorima na tu djetetovu arhaičnu grandioznost. Sva ona postignuća za koje je dijete s dvije godine dobivalo pohvale, postupno postaju nezamijećena te se pojavljuju novi, zreliji zahtjevi koje treba postići (Akhtar 1982).

Obitelj je vrelo potpore pojedincu koja mobilizira sve naše psihološke resurse i ublažava emocionalni teret. Možemo sa sigurnošću reći kako je obitelj narcisa ozbiljno poremećena baš kao i sam narcis te je patološki narcizam uvelike odraz tog poremećaja. Stvarni ili percipirani gubitak tijekom kritičnog razvoja djeteta dovodi do toga da ono prestaje vjerovati drugima i ne može ostvariti objekt svoje ljubavi. Ono je zamagluje s osjećajem da samo ono može zadovoljiti svoje emocionalne potrebe, iskorištava ljude, ponekad i nenamjerno, ali uvijek grubo i nemilosrdno. Koristi ih za dobivanje potvrde o ispravnosti svog grandioznog autoportreta (Vaknin 2007).

5.4 Tipovi narcizma

Malo osoba u stvarnom životu postoje kao utjelovljenje apstraktnoga psihološkog ideala te umjesto toga, većina osoba posjeduje aspekte dva ili više tipova ličnosti. Tako postoje varijante narcisa koji predstavljaju nijanse drugih poremećaja (Millon 2000).

Prema Millonu postoji četiri tipa narcisa:

- 1) **Neprincipijelni narcis.** Kombinacija samopouzdanog narcisa i nenormalnih antisocijalnih crta ličnosti. Mnogi od tih pojedinaca postižu uspjeh u društvu iskorištavanjem granica koje su na rubu zakona. Ostali nastanjuju rehabilitacijske centre, zatvore, centre za prekršitelje ili su pak oportunisti koji iskorištavaju druge za vlastite potrebe. Oni su manjkave savjesti, beskrupulozni, amoralni, nelojalni, arogantni, varalice, osvetoljubivi i skloni izrabljivanju.
- 2) **Kompenzatorni narcis.** Pokazuju sličnosti s izbjegavajućim obrascima ponašanja te negativističkim crtama ličnosti. Razvijaju iluziju o vlastitoj superiornosti te im život postaje težnja za statusom, priznanjem, prestižom, a zapravo na taj način žele neutralizirati ili poništiti osjećaj vlastite inferiornosti i nedostatak samopoštovanja.
- 3) **Atraktivni narcis.** Predstavljaju spoj jezgre narcisoidnog temperamenta i histrioničke crte ličnosti. U igri erotskog zavođenja oni igraju s predmetima njihove ljubavi. Primamljivi su emocionalno potrebitima i naivnima, preko kojih ispunjavaju svoje hedonističke želje i seksualne apetite.
- 4) **Elitistični narcis.** Samouvjereni, bahati, energični, konstruiraju lažnu sliku sebe, ali onu koja pojačava ionako vrhunsku sliku o njima, ne onu koja kompenzira duboki osjećaj inferiornosti. Njihov strah nije u tome da ne budu dovoljno dobri, već u tome da ne budu obični (Millon 2000).

5.4.1 Maligni narcizam

Maligni narcizam krajnji je stupanj narcizma koji ostavlja posljedice i na individualnoj i na obiteljskoj i široj društvenoj razini. Prikaz ovog tipa narcizma vrlo je čest u književnosti, pogotovo u bajkama, gdje njihove glavne osobine poput zlobe i okrutnosti postaju idealne za opis tzv. negativnih likova.

Bajke pomažu roditeljima pripremiti djecu na životnu stvarnost koja im slijedi. Iako mislimo kako odrastajući tu maštu ostavljamo iza sebe, tijekom života i dalje nastavljamo miješati stvarnost s realnosti te često negiramo razlog zbog kojeg to činimo (Bettleheim 1981).

Prikaz ovog tipa narcizma čest je u književnim djelima, osobito u bajkama gdje upravo njihove osobine postaju idealne za opis negativnih likova. Tako u bajkama poput Snjeguljice ili Pepeljuge zla maćeha prikazana je kao netko tko ponižava, pokušava psihički i fizički nauditi nevinom pastorku. Ona je opisana kao ravnodušna, arogantna i hladna osoba visokoga socijalnog statusa i moći, preokupirana izvanjskom ljepotom i potrebom da impresionira druge. Ona nema kajanja za svoja zla djela (Goldner Vukov & Moore 2010).

U realnome svijetu sadizam, mržnja i nekontrolirana agresija malignog narcisa jesu ono što možemo prepoznati u vođama različitih režima i terorističkih skupina. Ovakve su osobine često prikrivene ulogom žrtve i prebacivanjem krivnje na druge (Lachkar 2008).

Kernberg je istaknuo četiri glavna elementa ovog poremećaja:

- 1) Tipična obilježja narcističnog poremećaja ličnosti
- 2) Antisocijalne crte ličnosti
- 3) Egosintoni sadizam
- 4) Paranoidne crte ličnosti (Kernberg 1984).

Osnovna obilježja narcističnog poremećaja ličnosti koji se prepoznaju u malignom narcizmu su grandiozni osjećaj vlastite važnosti, preokupiranost fantazijama o neograničenoj moći, uspjehu i pameti, vjerovanje u vlastitu posebnost, jaka potreba za obožavanjem i divljenjem, iskorištavanje drugih u interpersonalnim odnosima, nedostatak empatije te naglašena zavist (APA 2000).

Osobe s malignim narcizmom odaju dojam samodostatnosti i uspješnosti ali su zapravo ranjive individue, preosjetljive na svaku kritiku te sklone osjećaju srama. Neuspjeh u ostvarenju grandioznih ideja rezultira naglim promjenama raspoloženja uz iritabilnost, bijes te jaki osjećaj praznine. Vođeni su potrebom da budu prepoznati od strane drugih, dok su u svojoj nutrini duboko zavidni na ispunjenost tuđih života. Oni su isto tako marljivi, prilagodljivi te spremni na naporan rad kako bi postigli uspjeh, iako je taj napor prvenstveno povezan sa svrhom stjecanja divljenja s obzirom da je njihov um izrazito plitak. Skloni su patološkom laganju, u ljubavnim odnosima na početku mogu biti šarmantni, zavodljivi, ali nemaju kapacitet da ostvare dublji odnos te su često i promiskuitetni (Kernberg 1984).

Maligni narcis teži da bude zao, okrutan i zlonamjerman. Sadizam, mržnja i nekontrolirana agresija su najčešći sindromi kod malignog narcisa čije paranoidne crte služe kao obrazloženje za ostvarenje sadističkih fantazija o uništenju. Učinkovita komunikacija s malignim narcisom zahtijeva da uvijek pokažemo uvažavanje, razumijevanje za njihove razloge, ali ne i odobravanje istih (Lachkar 2008).

5.4.2 Antisocijalni tip narcizma

Antisocijalni je narcis najozbiljniji predstavnik patološkog narcizma zbog potpunog nedostatka funkcije superega. Njihov osjećaj prava na sve toliko je jak da potpuno nadvladava kajanje ili krivnju, kao i žaljenje te sposobnost uviđanja vlastitih pogrešaka. Skloni su krađi, laganju, financijskoj neodgovornosti i fizičkoj okrutnosti, a ako budu uhvaćeni mogu čak i priznati vlastite zločine, no gotovo uvijek bez iskrena žaljenja. Zbog ekstremnog osjećaja svemoći i prava koja misle da imaju, često se zavaravaju da se mogu izvući sa svojim sociopatskim ponašanjem (Lachkar 2008).

Dvije glavne osobine antisocijalnog tipa narcisa jesu:

- Neuspjeh u prilagodbi socijalnim, političkim, moralnim i zakonskim normama, što može dovesti do nezakonitih djela zbog koji su često sumnjičeni ili zakonski gonjeni
- Manipulativno ponašanje te sklonost prijevari temeljeni na potpunom zanemarivanju tuđe dobrobiti i okrenutosti isključivo vlastitim potrebama i dobitku (Lachkar 2008).

5.4.3 Depresivni tip narcizma

Depresija u kontekstu narcistične patologije nastupa kada postoji gubitak potpore koju narcis dobiva iz okoline u vidu divljenja, podilaženja, laskanja. U situaciji kada ove potrebe nisu zadovoljene, osoba tone u stanje u kojem dominiraju kritični i samokažnjavajući superego te osjećaj krivnje. Depresivni narcis je maestro samokažnjavanja, netko tko funkcionira gotovo kao obrnuti narcis. Pokazuju sklonost prikazivanja sebe kao žrtve i to kao oblik manipulacije okolinom, a sve u svrhu dobivanja sažaljenja. Moglo bi se postaviti pitanje kako je moguće da je depresivni narcis uopće narcis. Iako se čini kako je grandiozni self odsutan, zaokupljenost sobom je prisutna te je u depresivnoj fazi toliko izražena da nemaju kapaciteta uvidjeti da i drugi ljudi mogu imati probleme (Lachkar 2008).

5.4.4 Opsesivno-kompulzivni tip narcizma

Opsesivno-kompulzivni tip odlikuje se pozivanjem na visoku radnu etiku i visoko postavljene principe, često imaju premalo empatije za druge, a preokupiranost savršenstvom nameće im njihov strogi, kažnjavajući i zahtjevni superego. Stanje ovisnosti i ranjivosti njima je odraz slabosti i nečistoće, emocije vežu uz nešto nečisto te tako često postaju opsesivni glede čistoće i reda. Često su kolekcionari, sakupljači koji se radije vežu za predmete negoli za ljude. Oni su kao radoholičari mazohistični i spremni žrtvovati sebe, partnera, djecu i obitelj zato što im njihov superego nalaže da budu savršeni. Zbog te pretjerane predanosti, često su uspješni u poslu, ali i dalje ne mogu postati dovoljno savršeni da zadovolje sami sebe i kriterije svojeg superega. I kod ovog tipa narcizma postoji osjećaj grandioznog selfa i potreba za osjećajem posebnosti. Opsesivno-kompulzivni narcisi razlikuju se od depresivnih po tome što se preokupiranost savršenstvom kod depresivnih okreće protiv njih samih, a kod opsesivno-kompulzivnih okreće se protiv drugih, projiciranjem ego ideala na druge (Lachkar 2008).

5.5 Psihoterapija narcističnih bolesnika

Narcističnom poremećaju ličnosti do danas je posvećeno jako malo empirijske pozornosti. Na temu narcizma nije provedeno gotovo nijedno neurobiološko istraživanje, što je u suprotnosti s brojnim biološkim istraživanjima graničnog i antisocijalnog poremećaja ličnosti, koji se dovode u vezu sa prekomjernom aktivnosti amigdala te smanjenom prefrontalnom inhibicijom (Pies 2011). Možda je i zbog toga terapija ovih pacijenata psihoterapija.

Većina osoba s narcističnim poremećajem ličnosti pronalazi opravdanja za pretjeranu sliku o sebi, to im pruža uspješno funkcioniranje u društvu. Mnogi od njih su zapravo uvjereni kako takve crte u njihovoj ličnosti nisu problem za njih i vrlo rijetko se dobrovoljno javljaju na terapiju. Oni pak, koji sami zatraže stručnu pomoć, za sebe traže „najboljeg“ liječnika, nekoga posebnog baš kao što su to oni sami, netko tko bi ih mogao razumjeti. Svatko drugi nije im dorastao (McWilliams 1994).

Terapeut postaje spasitelj, obdaren posebnim moćima koje kompenziraju pacijentove osjećaje običnosti i beznačajnosti. Jedna terapeutkinja, dobro poznata po svojim izvrsnim stručnim knjigama, odlučila je da neće raditi s klijentima koji joj se obraćaju nakon čitanja njezinih djela jer je zaključila da oni uvijek u nju projiciraju jake narcističke čežnje koje se često odupiru analizi i ona ih nužno razočara jer se ne može mjeriti s idealom „savršenog terapeuta“ koji joj oni nametnu (Holmes 2003).

S druge strane, narcisi koji traže terapiju čine to s ciljem stanovitog olakšanja osjećaja neprestane praznine i neučinkovitosti, da se ohrabreni vrte u svoje prethodno grandiozno stanje, da se usavrše, a ne da razumiju ono zbog čega su zapravo došli (McWilliams 1994).

Priroda većine terapijskih odnosa, paradoksalno, najznačajnija je teškoća u liječenju narcisoidne ličnosti. Većina terapeuta su navikli pružati svojim pacijentima potporu i ohrabrenje. Što subjekt pokazuje više narcisoidnih crta, to je vjerojatnije kako će odgovoriti na ovakav primjer liječenja jer divljenje od strane terapeuta stvara topli zaklon unutar kojega narcis može slobodno raširiti svoja krila. I u tome leži problem. Ako terapeut nudi mnogo potpore takvom pacijentu, narcis može izići iz čahure sumnje u samoga sebe i naglo prekinuti terapiju. Jer, možda se drugi ljudi ne mogu nositi sa svojim problemima, ali narcis može. Što je još gore, ukoliko i sam terapeut pomalo pokazuje znakove narcizma, dvojica mogu

formirati tajno društvo međusobnog divljenja, komentirajući međusobno njihovu inteligenciju i prosvijetljeni um. Kada se ovo dogodi, promjena postaje nemoguća (Millon 2000).

Dakle, i terapeutove reakcije na klijenta neprocjenjiv su pokazatelj prisutnosti narcističnih pojava. Često se javlja osjećaj nedostatka stvarnog kontakta ili dijaloga s klijentom koji se naizgled može slagati s terapeutovim komentarima, ali se tupim i tromim pogledom vraća svojim preokupacijama da niti ne pokaže da su terapeutove riječi imale ikakav utjecaj na njega. Terapeut može osjećati dosadu, isključenost, ljutnju ili nametanje (kao da se terapija odvija zbog njega, a ne zbog klijenta), a može mu čak biti i zavidan jer se klijentov život doima toliko živopisnijim i uzbudljivijim od njegova vlastitog (Holmes 2003).

Tumačenje, kamoli suočavanje sa svojim vlastitim ponašanjem kod narcisa se pokazalo problematičnim. Prvo, svako tumačenje podrazumijeva da terapeut vjeruje kako se nešto treba tumačiti, što se s druge strane narcisu može činiti kao da je previdio nešto važno. Drugo, bilo kakvim nastojanjem interpretacije, terapeut pretpostavlja kako shvaća narcisa, čiji su problemi jedinstveni i previše sofisticirani za obične smrtnike. Moglo bi se dakle reći kako neki narcisi prestaju s terapijom jer su preosjetljivi, potajno strahuju da će njihova ranjivost biti javno eksponirana, dok drugi prestaju jer je njihov grandiozni self uvrijeđen. U početnoj fazi terapije mora biti izgrađen snažan radni savez. Narcis vjeruje da je izliječen onda kada su simptomi ublaženi, ali s druge strane i dalje ostaje temeljna patologija ličnosti koja pokreće stvaranje samih simptoma (Millon 2000).

Jedno od obilježja psihoterapije za bolesnike s narcističnim poremećajem ličnosti i graničnim poremećajem ličnosti jest pomoći bolesnicima konvertirati transferni *acting out* u terapijski savez i transfer. Sadržaj *acting outa* kod narcističnog poremećaja ličnosti jest u grandioznim dijelovima selfa uz prateći osjećaj praznine s agresivnim nabojem. Bolesnici s narcističnim poremećajem imaju izrazitu vulnerabilnost na narcistične povrede, kontinuiranu aktivaciju grandioznog selfa te onipotentnih mehanizama obrane i usporednu potrebu za negacijom ili devaluacijom realnosti koja ne rezonira s njihovim obranama. Zato primjena konfrontacija mora ići uz maksimalni oprez, da ih bolesnik ne doživi kao napad na sebe, jer će tada samo još više pojačati svoje obrane. S obzirom na to da bolesnik s narcističnim poremećajem ličnosti negira destruktivnost svojega grandioznog ponašanja, konfrontacija u tom smislu za njega nije prihvatljiva. Terapeut bi se trebao osloniti na interpretaciju bolesnikove narcistične vulnerabilnosti. Uz to, stalno treba imati na umu bolesnikovu ekstremnu senzitivnost na realne ili imaginarne greške u empatiji i unutar terapijskog saveza treba ih proraditi (Marčinko & Rudan 2013).

6. KULTURA I NARCIZAM

„Bojazan od kraja“ dao je oblik brojnim djelima prošlog stoljeća. Holokaust, prijetnje poput nuklearnog uništenja, smanjenje prirodnih resursa te predvidive ekološke katastrofe, ispunili su pjesnička proročanstva i dali konkretne povijesne primjere užasa, a avangardni umjetnici bili su prvi koji će sve to izraziti u svojim djelima. Pitanje hoće li svijet skončati u vatri ili ledu, s praskom ili cviljenjem, danas nije samo briga umjetnika te postaje svakodnevna lebdeća briga, toliko uobičajena i bliska da zapravo gotovo nitko više ne razmišlja o tome na koji način katastrofa može biti izbjegnuta. Suprotno, ljudi su sve više zaokupljeni sami sobom nasuprot brizi o strategijama za preživljavanje, usmjereni mjerama kreiranim za produljenje njihovih vlastitih života, osiguranjem dobrog zdravlja te duhovne ravnoteže. Živjeti za trenutak postaje strast koja prevladava, živjeti za sebe a ne za svoje prethodnike ili potomke. Jer pošto društvo ionako nema budućnosti, postoji samo smisao života za trenutak i usmjeravanja cjelokupne pozornosti i orijentacije na samoga sebe. Narcizam realno predstavlja pogodan način suočavanja sa zahtjevima i napetošću suvremenog načina života pa se može reći kako trenutno društveno ozračje izvlači narcistične crte koje su, u različitoj mjeri, prisutne u svakome od nas (Lasch 1979).

Kultura narcizma savršeno odgovara potrošačkom društvu i to upravo radi toga što potrošačko društvo stavlja sebe u središte pozornosti. Sve to dovodi do toga da naši osobni izbori, naše sklonosti i naše želje postaju konačni cilj kojem težimo. Cijelo društvo izgrađeno je na ovoj stvarnosti, a self se čvrsto nalazi u središtu svega. Došlo je do prelaska sa čuvene Descartesove „Mislim, dakle jesam“, do sadašnje „Kupujem, dakle jesam“ (Fellows 2008).

Želja za uspjehom nadilazi racionalne okvire, postaje bitnije štovanje i odobravanje osobnih atributa negoli vlastitih djela. Uspjeh dakako, mora biti potvrđen od strane okoline. Tajkuni iz prikrajka, moćnici odgovorni za sudbine tisuća ljudi koji djeluju izvan očiju javnosti polako iščezavaju te čak i političari i sama politika postaju forme spektakla. Kad se o politici radi, težnja za moći i bogatstvom nema druge svrhe negoli pobuda divljenja i zavisti, gubi se objektivnost, a lažni dojmovi zasjenjuju stvarna dostignuća (Lasch 1979).

Kolika je zapravo vrijednost koja se pripisuje samopoštovanju, vrednuju li ljudi više rast svog samopouzdanja od stvari poput uživanja u omiljenoj hrani, primanja plaće te susreta s najboljim prijateljem. Općenito gledano, istovremeno možemo željeti i voljeti ugodne nagrade. Iako u velikoj većini slučajeva ljudi istovremeno vole ono što žele i žele ono što

vole, to su zapravo dva odvojena sustava, što se može vidjeti i na primjeru ovisnosti o psihoaktivnim supstancama gdje želja za drogom postaje izrazito povećana zbog djelovanja na regije mozga koje sudjeluju isključivo u procesu stvaranja jake želje i ovisnosti, manje zbog indukcije osjećaja sviđanja (Robbinson & Berrigde 2003).

Ukoliko je samopouzdanje danas postalo toliko „potrebno“, tada ga ljudi „žele“ više negoli ga „vole“, što može biti jedan od znakova da su ljudi možda postali ovisni o tome. Privilegiranost koju osobe s narcističnim poremećajem posjeduju također se može povezati sa sustavom onoga što želimo i onoga što nam se dopada. Ako smo privilegirani, onda i zaslužujemo više dobrih stvari od drugih ljudi te trebamo biti tretirani „specijalnim tretmanom“, baš zato jer smo tako „posebni“ (Campbell et al. 2002).

Također, sve raširenija uporaba društvenih mreža sasvim sigurno potiskuje prave fizičke interpersonalne kontakte u zamjenu za virtualnu komunikaciju istomišljenicima ili prijateljima. Jedna od najpopularnijih takvih društvenih mreža je i Facebook koja je vrlo brzo postala važan dio života brojnih pojedinaca te istraživanje veze između narcizma i korištenja te mreže postaje važan dio u razumijevanju tog fenomena.

Različiti elementi narcistične ličnosti se mogu i različito očitovati putem društvenih mreža. Tako se „grandiozni egzibicionizam“ obično vezuje uz taštinu, superiornost i upravo takve osobe stalno moraju biti u središtu pažnje. Pažnju privlače na načine da svoje profile na društvenim mrežama pune prijateljima, često potpunim strancima, redovito stavljaju svoje slike, mijenjaju statuse te uljepšavaju profile. S druge strane, narcistična karakteristika iskorištavanja drugih u vlastitu korist te izraženi osjećaji vlastitih prava i vrijednosti dovode se u vezu s elementima antisocijalnog ponašanja na Facebooku, takve osobe pokazuju želju za privlačenjem pozornosti, ne dopuštaju da ih tuđi osjećaji i želje ometaju u postizanju njihovih ciljeva. Očekuju vrijeme, novac, društvenu podršku i poštovanje od drugih. S obzirom na to da je vrijeme i novac teže dobiti putem Facebooka, ono što oni dobivaju tim putem su društvena podrška i poštovanje koje gotovo nikad ne pružaju zauzvrat (Ackerman et al. 2011).

Dakle, one karakteristike narcisa vezane uz osjećaj grandioznosti i taštine potiču samopromicanje na Facebooku, dodavanje velikog broja ljudi za prijatelje, uključujući i potpune strance. S druge strane, elementi antisocijalnog ponašanja očituju se u neprestanom praćenju tuđih komentara, uključujući osvetu zbog onih loših, kao i nadzor nad time što drugi govore o narcisoidnom pojedincu (Carpenter 2011).

6.1 Narcis u svakodnevnom životu

Znamo li točno prepoznati narcisa u svakodnevnom životu te postoje li kakve zamjetne razlike između ponašanja osoba koje svrstavamo u narcise od onih koji ne spadaju u tu kategoriju, pitanje je koje zasigurno pobuđuje mnoge interese te vođeni tom idejom Holtzman, Vazire i Mehl proveli su istraživanje u kojem su proučavali osobine narcisa u četiri glavne kategorije:

- 1) Ekstravertiranost (razgovor, druženje s grupom ljudi, socijaliziranje, pričanje o prijateljima)
- 2) Izražavanje neslaganja (izražavanje ljutnje, svađanje, uporaba vulgarnih riječi)
- 3) Uporaba riječi vezanih za seks
- 4) Odnos prema akademskim obvezama (pohađanje nastave)

Narcisi vole pažnju, no unatoč svoj pažnji koja im je pružena, još uvijek se zapravo malo toga zna o tome kako narcisi funkcioniraju u svakodnevnom životu na temelju razumijevanja empirijske osnove njihova djelovanja. Dobiveni su rezultati upozorili na pozitivnu korelaciju između narcizma i ekstravertiranog ponašanja, izražavanja neslaganja, korištenja seksualnim izrazima i nepohađanja nastave te na postojanje pozitivnih i negativnih aspekata narcizma. Oni pokazuju različita ponašanja u svakodnevnom životu koja su u skladu s trenutnim teorijama o uzrocima i posljedicama narcisoidnosti (Holtzman et al. 2010).

6.2 Hubrisov sindrom

Riječ hubris je grčkog podrijetla te je označavala „namjernu uporabu nasilja za ponižavanje i degradiranje“ (www.britannica.com 2014). Riječ također označava „pretjerani ponos i samopouzdanje“ (www.oxforddictionaries.com 2014).

U Grčkim mitovima, hubris je označavao potlačene vladare i osvajače koji zlorabe svoju moć i autoritet da bi zadovoljili svoju taštinu, ambiciju i sebične interese (Jakovljević 2011).

Karizma, šarm, sposobnost da inspiriraju, uvjerljivost, široke vizije, spremnost na preuzimanje rizika, grandiozne težnje te izraženo samopouzdanje predstavljaju karakteristike koje vrlo često povezujemo s uspješnim vodstvom. Ponekad te iste osobine mogu biti praćene

naglošću, odbijanjem slušanja ili primanja savjeta te određenim oblikom nesposobnosti kada prevladavaju impulzivnost, nepromišljenost i nepažnja. To može dovesti do katastrofalnog vodstva i štete velikih razmjera (Owen & Davidson 2009). Zajednička nit koja povezuje sve te elemente zajedno jest hubris ili pretjerano naglašena oholost, neodoljivo samopouzdanje i prijezir prema drugima (Owen 2006). Vjeruje se da je takvo ponašanje zapravo sindrom sačinjen od grupe simptoma, izazvan određenim okidačem (moć) te obično popušta kako vlast slabi. Hubrisov sindrom je stečeno stanje pa se stoga razlikuje od većine poremećaja ličnosti koje se obično smatra perzistentnima tijekom odrasle dobi. Ključni koncept jest taj da je Hubrisov sindrom poremećaj posjedovanja moći, osobito moći povezane s velikim uspjehom, održanoj godinama i s minimalnim ograničenjima za vođu (Owen & Davidson 2009).

Hubrisov sindrom je definiran kao obrazac ponašanja kod osobe koja:

- Svijet vidi kao mjesto za samovelicanje kroz uporabu snage
- Ima tendenciju poduzimanja mjera prije svega kako bi poboljšala vlastiti imidž
- Pokazuje nesrazmjernu zabrinutost za ugled i prezentaciju
- Pokazuje mesijansku žar i uzvišenje u govoru
- Stapa sebe s nacijom ili organizacijom
- Pokazuje prenatraglašeno samopouzdanje
- Koristi kraljevsko „mi“ u razgovoru
- Izražava očiti prijezir prema drugima
- Pokazuje odgovornost samo višem sudu (povijest ili Bog)
- Prikazuje nepokolebljivo uvjerenje da će biti opravdana na tom sudu
- Gubi dodir sa realnošću
- Pribjegava nemiru, nesmotrenosti i impulzivnim akcijama
- Omogućuje moralnoj savjesti da zaobiđe razmatranje praktičnosti, cijene ili ishoda
- Pokazuje nesposobnost sa zanemarivanjem glavnih čimbenika u kreiranju politike

Najmanje tri od navedenih kriterija moraju biti zadovoljeni da bi se postavila dijagnoza (Owen & Davidson 2009).

Hubrisov sindrom je u nekim aspektima blizak narcističnom poremećaju (7 od 14 definiranih karakteristika Hubrisovog sindroma su jedan od kriterija na narcistični poremećaj), antisocijalnom i histrionskom poremećaju ličnosti. Ključ za dijagnozu Hubrisovog sindroma jest položaj sa značajnom moći kroz određeno vremensko razdoblje

koji prethodi razvoju ovog sindroma. Sindrom se smanjuje jednom kad je moć izgubljena (Jakovljević 2011).

Na listu poznatih osoba za koje se smatra da pokazuju karakteristike Hubrisovog sindroma spadaju Franklin Roosevelt, Richard Nixon, George W. Bush, Margaret Thatcher, Tony Blair (Owen & Davidson 2009).

Patološka težnja za statusom, činom i moći može poprimiti različite oblike uključujući Hubrisov sindrom kao i narcistični poremećaj ličnosti. Ljudski ego je osjetljiviji na razvoj stečenog narcizma nego što se to vjeruje. Hubrisov sindrom je ozbiljan društveni problem koji na različite načine može utjecati na nastavak naše civilizacije. Svi ovisimo o dobroj procjeni i odlukama naših političkih vođa, osobito u vremenima krize i rata. Upravo zato politički lideri trebaju samokontrolu kao i vanjska ograničenja (Jakovljević 2011).

7. NARCIZAM KAO PREDNOST

Zašto su narcisi tako šarmantni na prvi pogled? Određene studije su pokazale kada su narcisi bili promatrani od strane potpunih stranaca, narcisi su zaista ostavljali pozitivan prvi dojam na promatrače. Kada ih promatraju potpuni stranci oni točno prepoznaju one karakteristike narcisa koje ga čine društveno popularnim (narcisovu šarmantnu pojavu), a da ne otkrivaju ili krivo prosuđuju ostale aspekte (narcisovu nepouzdanost). Zapravo se može reći da se većina neprilagođenih aspekata narcizma, poput sklonosti manipulacije drugima i iskorištavanja, najjače vezuju uz popularnost na prvi pogled. Narcisi se prezentiraju i ponašaju na načine koje promatrači trenutno procjenjuju pozitivnim. Oni su obično u skupoj odjeći, samouvjerenih pokreta tijela, šarmantni i šaljivi što sve skupa vodi do njihove popularnosti u društvu. Ti zaključci mogu biti doneseni na temelju punih informacija, neverbalnih kao i na temelju fizičkih karakteristika. Međutim, upravo ta neposredna popularnost koju narcisi često uživaju, može postati glavni razlog njihovih dugoročnih interpersonalnih problema (Back et al. 2010).

Obzirom na sadašnju kulturu usmjerenu individualnom gdje se osobni identitet nameće iznad grupnog identiteta, patološki narcizam se sudeći po svemu, sasvim dobro uklapa u takvu kulturnu klimu gdje narcis igra ulogu „Božjeg dara svijetu“, odnosno „Božjeg dara kolektivu“. Štoviše, čini se kako je ovaj poremećaj češći kod zanimanja koja se neobično poštuju kao što su pravo, medicina i znanost, kao i one koje krase „celebrity“ status poput zabavljača, sportaša ali i političara (Millon 2000).

Ovaj stil osobnosti je neobičan, kao što je i veza između patološkog narcizma i prilagođenosti manje jasna i direktna negoli je to slučaj s ostalim poremećajima ličnosti. No, kao i kod većine tipova ličnosti i ovdje je tanka linija između, u ovom slučaju, normalnog samopouzdanja i umjetnog, napuhanog samopouzdanja. Manjkavo samopouzdanje obično podrazumijeva osjećaj nesposobnosti, neučinkovitosti, bezvrijednosti i inferiornosti, dok pretjerani osjećaji superiornosti, bahatosti, lažnog vjerovanja u mogućnost postizanja svega što poželeva zapravo pomaže odbaciti rizike koji postoje te na taj način i sve prepreke koje se mogu vezati uz to (Millon 2000).

Mnoge od tih osoba imaju snažnu viziju sebe kao junaka, osvajača ili stručnjaka, a najčešće su i iskreni sa svojim velikim ambicijama za ostvarenje ciljeva. Upravo taj njihov entuzijazam i prirodno vodstvo stvara ozračje koje olakšava pridobivanje ljudi za ostvarenje

visokih ciljeva. Uživaju u viziji gdje su oni na vrhu svoje igre ili polja svog djelovanja, uživaju u borbi za uspjeh iako nisu nadvladali zavist prema drugima koji su postigli više nego oni sami (Millon 2000).

S vremenom narcis nauči kako preusmjeriti svoju patologiju u vlastitu korist, nauči kako sve skupa rasporediti da se iskoriste prednosti i korist, drugim riječima, pretvaraju svoje prokletstvo u blagoslov (Vaknin 2007).

Prema Millonu i njegovoj podjeli narcisa na četiri tipa, ističe se elitistični tip koji nudi svoje primjere u obliku nekih povijesnih ličnosti poput Napoleona, Mussolinija. U današnjem zapadnom društvu na ovaj popis možemo dodati i pojedine ugledne odvjetnike, kirurge, poduzetnike i druge visoko istaknute profesije. Takve individue obično pohađaju najprestižnije škole i akademije, pridružuju se ekskluzivnim bratstvima te povezuju sa osobama istoga socijalnog statusa (Millon 2000).

Veliku prednost u njihovoj osobnosti jest njihova tolerancija rizika te njihova čvrsta uvjerenost kako su u pravu i kako će stvari krenuti dobro. Zbog toga mogu biti jako uspješni npr. ulaganjem u tržište dionica kada se njihova odlučnost i samopouzdanje isplati, unatoč tome što njihove vrhunske sposobnosti brzo iščezavaju u trenutku kada nešto krene loše.

Zavodljiva je pomisao mogu li narcisi biti tako djelotvorni u vođenju velikih kompanija pa su se na ovu temu provela i neka istraživanja koja su pomalo iznenadila svojim nalazima. Pokazalo se kako kompanije koje su prešle iz stadija osrednjih na nivo uistinu velikih kompanija nisu bile pod vodstvom karizmatičnih, samopouzdanih vođa, već suprotno, pod vodstvom skromnih, ne toliko željnih pažnje i vrijednih osoba. S druge strane, za kratkotrajni i brzi uspjeh zaista su potrebni arogantni vođe, vođe željni pozornosti čije se dramatične strategije mogu isplatiti i tada kompaniji obično ide dobro, dok u slučaju suprotne situacije, cijela stvar propada (Twenge & Campbell 2009).

Unatoč sumnjivoj izvedbi, veća je vjerojatnost da će narcisi izaći kao vođe tima, oni se vrlo brzo nametnu kao glavni te ih i drugi članovi takvima počinju doživljavati. Ali takva situacija kratkog je vijeka s obzirom da drugi članovi grupe vrlo brzo uočavaju negativne karakteristike narcisa. Još jedan od razloga tome jest da će oni radije preuzeti svu slavu samo za sebe, prije negoli će to podijeliti sa timom (Twenge & Campbell 2009).

Narcisi jako dobro i uspješno funkcioniraju kao individue, oni nisu timski igrači. Kada dobivaju dovoljne doze divljenja i javnog prepoznavanja od strane publike, trude se daleko

više i bolje od osoba koje ne pokazuju narcističnu prirodu. To im jako dobro prolazi u području glume ili pjevanja kada se hrane slavom dok su u središtu pozornosti. To može biti prednost kada se prijavljuju za sudjelovanje u tv emisijama ili *reality showovima* (Twenge & Campbell 2009).

Celebrityiji su osobe koje su stekle takvu razinu slave radi koje su dobro poznati u društvu. Young i Pinsky proveli su istraživanje u kojem su pokazali da su celebrityiji grupa ljudi s izrazito visokim udjelom narcističnih osobina u svojoj osobnosti. Za razliku od prevladavajućih muških narcisa u općoj populaciji, među slavnima je veći broj narcističnih žena što se dovodi u vezu s tim da industrija privlači i zadržava žene koje stavljaju veliki naglasak na fizički izgled. Cjelokupni rezultati su pokazali kako su glazbenici najmanje narcistična skupina među slavnima, dok su se najvećim narcisima pokazale osobe koje sudjeluju u *reality showovima*, koje su imale i najviše rezultate glede taštine i samodostatnosti (Young & Pinsky 2006).

Producenti narcise odabiru za ovakve projekte kao idealne zbog njihovog šarma i dobrog prvog dojma koji ostavljaju, dok ih publika odabire jer su skloni stvaranju drame, pogotovo u natjecanjima što *show* čini zanimljivijim za gledanje (Young & Pinsky 2006).

Među vrlo uspješnim pojedincima, često se nalaze i oni s karakteristikama antisocijalnog narcisa. Kao izvrsni lažljivci i manipulatori, sa smanjenom sposobnošću osjećanja empatije i krivnje, zapravo duguju svoj uspjeh ne mareći što drugi misle o njima. Tako često slušamo o korporativnim direktorima koji napadno potkradaju svoje zaposlenike te nakon što su uhvaćeni u svom nedjelu i dalje uvjerljivo nagovaraju i lažu te žale samo sebe, a ne druge ljude kojima su nanijeli štetu (Lachkar 2008).

8. NARCIZAM KAO NEDOSTATAK

Zdrava odrasla osoba spoznaje svoju snagu i slabosti, osjeća zadovoljstvo sobom, svojim vezama, obitelji i društvom. Planira i ostvaruje projekte, a neostvarene ideale zamjenjuje ljubavlju prema istini. Neuspjehe jednostavno prihvaća. U međuvremenu, nezdravi narcis uspostavio je svijet usmjeren na sebe čime potiče zavist ili pak zbog vlastite zavisti potkopava mogućnost da bude blizak s drugima. Dovoljan je sam sebi i zaokupljen sobom te preosjetljiv na svako zanemarivanje ili pak brutalno krči put prema „vrhu“, gdje nalazi vlastito samoveličanje i ponižavanje drugih (Holmes 2003).

Veze između grandioznog (otvorenog), vulnerabilnog (prikrivenog) narcizma i samopouzdanja pokazuju kako postoji razlika u kvaliteti života kod skupine otvorenih i prikrivenih narcisa. Tako vulnerabilni narcis pokazuje znakove manjka životne radosti i samopouzdanja te se općenito veže uz manji stupanj zadovoljstva od onog koji nalazimo kod grandioznog narcisa. Nezadovoljstvo vulnerabilnog narcisa povezano je i sa nižim stupnjem samopoštovanja, za razliku od grandioznih narcisa (Rose 2002).

Vulnerabilni narcisi naglašavaju svoj unutrašnji svijet ideja te su skloni depresivnom raspoloženju, a često doživljavaju osjećaje dosade kao rezultat nedostatne unutarnje stimulacije. Njih također prate osjećaji monotonije i besmisla, udruženi sa pratećom dosadom. Za razliku od zavisti, izraženih osjećaja vlastite važnosti i prava, dosada se obično ne percipira u negativnom kontekstu s time da može poslužiti kao posebno koristan marker narcizma. Dok je dosada kod grandioznih narcisa praćena osjećajem nemira, vulnerabilni narcisi pokazuju teškoće u održavanju zainteresiranosti i zabave te češće pokazuju osjećaje besmislenosti i monotonije (Wink & Donahue 1997).

U krajnjoj liniji, prema Kohutu posljedice narcističnog poremećaja ličnosti mogu rezultirati i samoubojstvom. Kohut razlikuje dvije različite, ali komplementarne interpretacije psihološkog razvoja, a to su „Čovjek Krivac“ koji živi po načelu ugone, te „Tragični Čovjek“ koji nastoji ostvariti bit samoga sebe izvan načela ugone. „Tragični Čovjek“ samo je psihološki oblik kroz koji se interpretacija ljudskog razvoja tumači kao napetost između vlastitih ambicija i ideala te neizbježnih ograničenja i neuspjeha u životu. Kohut je izabrao riječ „tragično“ jer su ljudski neuspjesi zasjenili njegove uspjehe u potrazi za samoispunjenjem. Upravo je razdoblje srednjih godina kod čovjeka često vrijeme određene razvojne ranjivosti koja može rezultirati samoubojstvom ako shvati kako njegove vlastite

ambicije i ideali nisu postignuti na adekvatan način, odnosno takve osobe doživljavaju svoj razvoj sramotno tragičnim (Sandage 2012).

Zavist se često vezuje uz pojam narcizma. Psihoanalitičku raspravu o pojmu zavisti započeo je Freud za kojega zavist označava snažni libidno investirani osjećaj prožet destruktivnim elementima. Ideja o zavisti dalje će se razvijati oko svoje temeljno destruktivne prirode i kasnije postati sastavni dio narcistične organizacije ličnosti. Freud to dovodi i u vezu s nenapredovanjem terapijskog učinka na takve pacijente. Abraham također navodeći problem narcističnog otpora koji stoji na putu napretka u analizi, ističe i kako je prisustvo elementa zavisti očito u svemu tome (Debbané 2011).

Obzirom da nerijetko izražene narcistične ambicije, samopouzdanje i upornost takve osobe dovode do visokih i utjecajnih pozicija u društvu, iz toga katkad proizlaze posljedice dalekosežne i na samo društvo. Tako se pojam gospodarskog kriminaliteta vrlo često vezuje uz takve pojedince.

Pojam gospodarskog kriminaliteta („white-collar crime“) pojavio se još 1939.godine kada ga je upotrijebio Edwin Sutherland u svom govoru za Američko sociološko društvo i definira ga zločinom od strane osoba visokoga društvenog statusa i ugleda počinjenom u toku obavljanja djelatnosti koje su vezane uz profesiju osobe. Termin obuhvaća razne nenasilne zločine počinjene u poslovnim situacijama isključivo za ostvarenje financijske dobiti (www.law.cornell.edu 2014). Za razliku od većine narcističnih i otvoreno antisocijalnih pojedinaca koji obuhvaćaju heterogenu skupinu prijestupnika ove vrste, većina ovakvih prekršaja ipak je počinjena od strane pojedinaca koji su daleko manje drski, manje smioni i manjeg stupnja poremećaja ličnosti. Zapravo ih možemo svrstati u grupu vulnerabilnih narcisa, njihovi prijestupi daleko su manje spektakularni od onih grandioznih, otvorenih narcisa te su nerijetko u praksi potrebna posebna znanja i vještine kako bi vulnerabilni prijestupnici privukli pozornost kaznenopravnog sustava. Impulzivnost, nesmotrenost i hedonizam malignog narcisa vrlo se često pokazuje na vodećim položajima koje obnašaju, međutim kod vulnerabilnih narcisa laganje, varanje i krađa nisu sveprisutni i obično je okidač pojave istih prijeteca financijska ugroženost. Oni s druge strane žive normalnim životom te ulijevaju povjerenje svojim kolegama i voljenima, međutim iako daju prednost istini, kada je njihova sigurnost ugrožena, ne osjećaju se dužnima ponašati etično. Njihov moral tada biva ugrožen tjeskobom (Naso 2012).

Vrlo je važno razumjeti epidemiju narcizma s obzirom na dugoročne, destruktivne posljedice koje ta epidemija ima za društvo. Divljenje samome sebi dovelo je do bijega iz stvarnosti u svijet grandiozne fantazije. Kao rezultat toga imamo obilje lažno bogatih ljudi, lažne ljepote (sa plastičnom kirurgijom i kozmetičkim zahvatima), lažne sportaše (sa supstancama kojima poboljšavaju svoje nastupe), lažne celebrityije, lažne osjećaje posebnosti među djecom te lažne prijatelje (raširena uporaba društvenih mreža). Iako se ponekad ovakva iluzija može činiti dobrom, nažalost, stvarnost na kraju uvijek pobjedi (Twenge & Campbell 2009).

9. ZAKLJUČAK

Ovu temu odabrala sam s obzirom na to kako se čini da pojam narcizma danas prožima sve pore modernog društva i to ne nužno u formi dijagnoze poremećaja ličnosti. Nevjerojatno je koliko je raznolik spektar očitovanja narcizma, od toga da takvi pojedinci teže sve brojnijim i samo najvećim akademskim postignućima, štuku i robuju lažnim idealima ljepote, nameću sami sebe drugima uvjeravajući ih u svoje izvanredne, teško dostižne sposobnosti. Ne smijemo zaboraviti da su oni obično bogati i moćni, hvale vrijedni i posebni. Zanemarimo li njihovu pravu unutrašnjost i to da se tamo obično kriju osjećaji ranjivosti i bijesa, zanimljivo je koliko je cijela ta narcistična „farsa“ često jako dobro prihvaćena od strane njihove okoline. Ljudi im se dive, nerijetko i sami žele biti poput njih, a vrlo često se u društvu narcisa automatski stavljaju u službu „svemoćnog“ narcisa. Tako da se narcis danas ne osjeća samo dobro sa samim sobom, već ima oko sebe umjetno stvoren oblak odobravanja koji je sasvim sigurno uspio nametnuti okolini. Ako to usporedimo s mitom o Narcisu, vidimo kako je Narcis tada neslavno završio, što nije često slučaj s modernim narcisom. To je jedan začarani krug u kojem narcis predstavlja centar zbivanja dok konzumeristička kultura, masovni mediji te kritički neosvijesteno društvo stvaraju čvrst oslonac narcističnim obrascima ponašanja.

Kada pomislimo na narcistični poremećaj ličnosti, gotovo uvijek nam u misli dolaze tipične karakteristike osoba s takvim poremećajem od kojih se osjećaj vlastite grandioznosti nameće ispred svih ostalih. Izraženi osjećaji vlastite važnosti, zaokupljenost samim sobom te manjak empatije za druge, karakteristike su koje potom slijede. Međutim, uzmemo li u obzir to da se dijagnoza ovog poremećaja ličnosti zapravo postavlja rijetko, ostaje puno širi kontekst ovoga kompleksnog entiteta.

Narcistične crte ličnosti ne moraju nužno označavati maligne i potpuno neadaptabilne oblike ponašanja. Nasuprot tome, izrazite kulturalne promjene govore u prilog pojedinim narcističnim crtama koje u takvim uvjetima postaju prednost. Adaptivni aspekti narcistične ličnosti mogu tada predstavljati prednost i to prvenstveno u smislu osobnog napretka, ostvarivanja zdravih ciljeva u životu i samoostvarenja. Dokle god su takve osobine izražene onoliko koliko je potrebno da se ostvari ispunjen i kvalitetan život, a da ne oštećuju okolinu, smatraju se čak štoviše, poželjnim osobinama. Suvremena kultura u puno većoj mjeri nego prije pogoduje takvoj društvenoj klimi u kojoj su pojedinci isključivo orijentirani sami na

sebe. Koliko god iz toga proizlaze navedene prednosti, nedostaci se ogledaju kroz sve veću otuđenost među ljudima, sve je manje razumijevanja, empatije i prijeko potrebne suradnje.

Kao pojedinci možemo ostvariti svoje ciljeve samostalno, ali jedino u zajedništvu s društvom možemo opstati dugoročno. Očigledno je da maligni i patološki oblici narcizma u ovom konceptu predstavljaju krajnje neprilagođene i nepoželjne oblike, ali za sve ostale nijanse nužna je zdrava uravnoteženost. Upravo je taj balans najbitniji pri osobnoj koordinaciji našega osobnog razvoja bez da pritom zbog vlastitih ambicija ugrožavamo druge.

10. ZAHVALE

Zahvaljujem mentoru doc.dr.sc Darku Marčinku na trudu, vremenu i stručnim savjetima koji su mi uvelike pomogli pri izradi ovog diplomskog rada. Zahvaljujem se svojoj obitelji, Zubi i Zeki na podršci koju su mi pružili tijekom mog studiranja.

11. LITERATURA

Ackerman RA, Witt EA, Donnellan MB, Trzesniewski KH, Robins RW, Kashy DA (2011) What Does the Narcissistic Personality Inventory Really Measure? *Assessment* 18:67-87

Akhtar S, Anderson Thomson J (1982) Overview: Narcissistic Personality Disorder. *Am J Psychiatry* 139:1

Back MD, Schmukle SC, Egloff B (2010) Why are narcissists so charming at first sight? Decoding the narcissism–popularity link at zero acquaintance. *Journal of personality and social psychology* 98(1):132-145

Bushman BJ, Moeller SJ, Crocker J (2012) Sweets, Sex, or Self-Esteem? Comparing the Value of Self-Esteem Boosts with Other Pleasant Rewards. *J Pers.* 79(5):993-1012

Campbell WK, Foster CA, Finkel EJ (2002) Does self-love lead to love for others? A story of narcissistic game playing. *J Pers Soc Psychol.* 83(2):340-354

Carpenter CJ (2011) Narcissism on Facebook: Self-promotional and anti-social behavior. *Personality and individual differences* 52(4):482-486

Čuržik D, Jakšić N (2012) *Klinička psihologija* 5,1-2, 21-36

Debbané E (2011) Envy and its relation to destructiveness. *Canadian Journal of Psychoanalysis*, 19(1): 108-124

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-IV-TR (2000), 4th Edition (text revision) American Psychiatric Association

Donnellan MB, Trzesniewski KH, Robins RW (2009) An emerging epidemic of narcissism or much ado about nothing? *Journal of Research in Personality* 43:498-501

Fellows A (2008) *Culture of Narcissism*, L'Abri Fellowship England

Goldner-Vukov M, Moore LJ (2010) Malignant Narcissism: from fairy tales to harsh reality. *Psychiatr Danub.* 22(3):392-405

Holmes J (2003) *Narcizam*, Zagreb, Jesenski i Turk

Holtzman NS, Vazire S, Mehl MR (2010) Sounds like a narcissist: Behavioral manifestations of narcissism in everyday life. *Journal of Research in Personality* 44(4):478-484

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/274625/hubris> Accessed 15 May 2014

http://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime Accessed 20 May 2014

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hubris> Accessed 15 May 2014

Jakovljević M (2011) Hubris syndrome and a new perspective on political psychiatry: need to protect prosocial behavior, public benefit and safety of our civilisation. *Psychiatria Danubina* 23(2):136-138

Lachkar J (2008) How to talk to a Narcisst?. New York, Routlege, Taylar and Francis Group

Lasch C (1979) The Culture of Narcissism, New York, W. W. Norton & Company

Marčinko D (2014) Poremećaji ličnosti u DSM-5, Soc Psih prihvaćeno za publikaciju

Marčinko D, Rudan V (2013) Narcistični poremećaj ličnosti i njegova dijagnostička opravdanost, Zagreb, Medicinska naklada

McWilliams N (1994) Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process. New York: The Guilford Press

Millon T (2000) Personality Disorders in Modern Life, New York, John Wiley and Sons

Naso RC (2012) When money and morality collide: White-collar crime and the paradox of integrity. *Psychoanalytic Psychology* 29(2):241-254

Owen D, Davidson J (2009) Hubris syndrome: An acquired personality disorder? A study of US Presidents and UK Prime Ministers over the last 100 years. *Brain* 132(5):1396-1406

Owen LD (2006) Hubris and nemesis in heads of government. *Journal of the Royal Society of Medicine* 99(11):548-551

Pies R (2011) How To Eliminate Narcissism Overnight. *Innov Clin Neurosci.* 8(2):23–27

Robinson TE, Berridge KC (2003) Addiction. *Annual Review of Psychology* 54:25–53

Rose P (2002) The happy and unhappy faces of narcissism. *Personality and individual differences* 33(3):379-391

Russ E, Shedler J, Bradley R, Westen D (2008) *Am J Psychiatry* 165:1473-1481

Sandage SJ (2012) The tragic-ironic self: A qualitative case study of suicide. *Psychoanalytic Psychology* 29(1):17-33

The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed.; DSM-5; American Psychiatric Association, 2013)

Twenge JM, Campbell WK (2009) *The narcissism epidemic: Living in the age of entitlement*. New York: Free Press

Vaknin S (2007) *Malignant Self Love-Narcissism Revisited*, 8th, Revisited Edition

Wink P, Donahue K (1997) The relation between two types of narcissism and boredom. *Journal of Research in Personality* 31(1):136-140

Young SM, Pinsky D (2006) Narcissism and celebrity. *Journal of Research in Personality* 40(5):463-471.

12. ŽIVOTOPIS

OSOBNİ PODACI

Ime i prezime: Ana Buterin

Datum rođenja: 16.10.1988.

Mjesto rođenja: Zadar, Republika Hrvatska

OBRAZOVANJE

Osnovna škola Šimuna Kožičića Benje, Zadar (1995.-2003.)

Gimnazija Franje Petrića, Zadar (2003.-2007.)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (od 2007.)

POSEBNA ZNANJA I VJEŠTINE

Strani jezici: aktivno služenje engleskim i njemačkim jezikom